

ПРО АВТОРА ТА ЙОГО КНИГУ

Василь Олексійович Піпаш (літературні псевдоніми: Василь Піпаш-Косівський, П. Васильчук, Вапіко, Олесь Березник, Березенко) народився 17 грудня 1922 року в селі Косівська Поляна, що в Закарпатській Гуцульщині, яка здавна відзначалася вільнолюбством мешканців, високим рівнем національної свідомості, була «п'ємонто» українства в Закарпатті, оплотом боротьби за державність. У 1918-1919 рр. гуцули, навіть, створили свою Гуцульську республіку з власним військом, із котрим спробували збройним шляхом звільнити Закарпаття з-під національного гніту та возз'єднати його з Україною.

Початкову освіту Василь Піпаш здобув у рідному селі. Далі навчався в горожанській школі та гімназії оо. Василіан у Великому Бичкові. Тут він вступає до «Пласту», який, як і «Просвіта», активним членом котрої був його батько Олекса Піпаш, відіграв важливу роль у становленні світогляду молодого хлопця.

Ще в юнацькі роки В. Піпаш почав захоплюватися збиранням фольклорних та етнографічних матеріалів, записував народні пісні, коломийки, легенди тощо. Із 1936 року публікує їх у часописі О. Маркуша «Наш рідний край», а в роки окупації — в «Літературній неділі», «Руській молодежи» та «Благовіснику».

Як відомо, після окупації гортистами Карпатської України у березні 1939 р., українська мова у краї була заборонена, дозволялось користуватися лише своєрідним суржиком — «угро-русским язиком». І ось, у цих умовах, у червні 1941 р. В. Піпаш, котрому виповнилося лише 18 років, за власний рахунок видає у друкарні Л. Сабова у м. Тячеві «Збірничок гуцульських народних пісень, коломийок». А ще через півроку — книжечку «Дві зірки: і інші оповідання для молоді». Обидва видання вийшли, практично, українською літературною мовою. Яким же чином їх пропустила цензура? А тому, що автор пішов на хитрість, написавши на звороті титульної сторінки «Двох зірок», що вони написані на гуцульському діалекті. Як згадує В. Маркусь: *«А поява збірки оповідань В. Піпаша «Дві зірки» стала подією в Закарпатті. Це якимось піднесло українську інтелігенцію, а, зокрема, молодь, й сповнила її новими надіями»*¹. І дійсно В. Піпаш отримав десятки позитивних відгуків, у т. ч. і від І. Гарайди, Ю. Брацдайка, П. Потушняка, С. Бобинця, О. Станинця, П. Милославського, згаданого вище В. Маркуша (Маркуся) та ін. Для прикладу процитуємо лист Ю. Кубінія:

¹ Марко В. «Спомин» (Літературні спроби 40-их років).— Ужгород: МПП «Гражда», 1995. — С.22

«Ужгород, 16.ІІ.42.

Брате!

Не гнівайся, що братом звемо Тебе, але при появі твоєї книжечки вважаємо Тебе, мов за рідного — та жаль, що Ти так далеко від нас.

Твоя книжечка віджила в молодих наших серцях національне чувство, згадала нам славне минуле і вказала шлях до дальшої іскри. Та іскра, що Ти їх запалив, не згасне, вона вічно жити буде, аж запалить вогонь...

З поздоровом: ужгородські студенти».

Не важко здогадатись, кого Ю. Кубіній мав на увазі, коли підписував: «ужгородські студенти». У Закарпатті в цей час діяла молодіжна секція ОУН, у котру входили, передусім гімназисти та студенти, котрі ставили собі за мету визволення Закарпаття від угорського гніту (після судових процесів, які відбулися в липні 1942 р. у Мукачівській в'язниці «Ковнер», її учасники відомі під назвою «ковнерівці»).

Отож, члени цієї організації налагодили зв'язок, допомогли з розповсюдженням книг, також було домовлено про видання журналу-місячника. Позаяк В. Піпашу вдалося українську мову сховати за терміном: «гуцульський діалект», то було вирішено, що журнал називатиметься «Гуцульське слово». У згаданій тячівській друкарні було набрано вже понад половину тексту березневого номера, коли він був сконфіскований жандармерією. Однак, В. Піпашу-Косівському вдалося через всі роки угорського та радянського режимів зберегти його оригінал-макет.

Журнал починався передмовою, яку та вірш «Рідне слово» (З нагоди виходу у світ «Гуцульського слова») написав В. Маркуш, містив твори Ю. Станинця (оповідання «Упир»), А. Ворона («Жіноча любов» — уривок із роману гуцульського життя, оповідання «Марина»), К. Феделеша (вірш «З наших гір») В. Піпаша-Косівського (оповідання «В березні», вірш «Сини Карпат», дослідження «Гуцульський народний орнамент»), а також І. Гете, О. Петєфі, перекладені на українську мову, «Хроніку», рецензії тощо.

Конфіскація та заборона журналу, вірогідніше за все, була викликана двома причинами: по-перше, гортісти зрозуміли, що під так званим «гуцульським діалектом» ховається заборонена українська мова, по-друге, почалися арешти майбутніх «ковнерівців». Зокрема, був заарештований і В. Маркуш, котрий брав активну участь у розробці журналу.

Наскільки угорська влада була шокована цими спробами видавати українську літературу, свідчить те, що проводити слідство у Косівську Полянну прислали жандармського офіцера у чині підполковника. Мабуть, це було й на краще, бо той був інтелігентом: позаяк його вдалося переконати, що на Гуцульщині розмовляють тією ж мовою на якій

друкувалися твори, а 19-річного видавця характеризують у селі позитивно (у т. ч. – і староста – угорець), В. Піпашу все обійшлося порівняно легко. Однак, незабаром його мобілізували в угорську армію та відправили на фронт. Як і багато закарпатців, він незабаром перейшов на бік Радянської Армії, вступив до Чехословацького військового корпусу Людвіка Свободи і з боями дійшов до Праги. Додому повернувся 2 серпня 1945 року.

У рідному селі він одразу включився у громадську роботу — відкрив клуб і бібліотеку, а незабаром його запросили на роботу до Рахова. Деякий час працював інспектором, а потім завідувачим відділом культури Рахівського райвиконкому. За політичними мотивами – намагалися «пришити» «український буржуазний націоналізм», — згадавши участь у «Пласті», «Просвіті» та видання, як не парадоксально, в умовах угорської окупації Закарпаття двох книжечок, звільнили з роботи. Певний час був безробітним. Нарешті, позаяк не вистачало літераторів, прийняли на роботу в районну газету «Соціалістична праця», пізніше перейменовану в «Зоря Рахівщини». Однак «націоналізм» згадали знову, звільнили і звідти, аж ось, нарешті у роки хрущовської відлиги дали спокій. У газеті, на посаді відповідального секретаря пропрацював аж до виходу на пенсію. До переслідувань встиг заочно закінчити Хустський культосвітній технікум, а от із передостаннього курсу Московського інституту іноземних мов довелось піти.

Незважаючи на незгоди, не забував В. Піпаш про поезію. В 1947 році в колективній збірці «Весна» (Ужгород) вперше в повосенні роки з'явилися його вірші про рідний край і радість життя. Вірші та оповідання друкував також у районних («Соціалістична праця», «Дружба», «Зоря Рахівщини») та обласних («Закарпатська правда», «Молодь Закарпаття», «Советское Закарпатье») газетах, в альманасі «Радянське Закарпаття», журналах «Україна», «Огонек», а також пражівських (Словаччина) — «Дружно вперед» та «Календар».

Як фольклорист, В. Піпаш-Косівський продовжував збирання й систематизацію народно-пісенних матеріалів. Ще за життя директор Інституту фольклору і етнографії АН України академік М. Т. Рильський готував до видання окремою книжкою зібрані Василем Піпаш-Косівським фольклорно-етнографічні твори, але смерть перешкодила йому здійснити це прагнення. У 1962 та 1964 роках у видавництві «Карпати в Ужгороді під назвою «Трембіта» він опублікував збірку коломийок, записаних у селах Рахівщини. Пізніше, книжка без його відома була перевидана і в Канаді. До речі, йому вдалося, в умовах відлиги, опублікувати в «Трембіті» коломийку про події 1939 р. — боротьбу карпатських січовиків з угорськими окупантами та репресії і катувань, яких вони зазнали.

Записані й літературно опрацьовані Піпашем-Косівським коломийки друкувалися також у книжці «Коломийки» (Київ, 1969), у збірниках «Пісні Карпат» (1972), «Співанки-хроніки» (1972), «Від пиття — нема життя»

(1987), народні пісні — у збірнику «Наймитські та заробітчанські пісні» (1975), легенди — в книжках «Легенди Карпат» і «Ходили опришки», а народні жарти вміщено в книжках «Сміховинки» та «Добривень, сусіде. В 1992 році у книзі «Яворова сопілка» (Ужгород - «Карпати») була вміщена добірка його віршів про волю і красу синьоокої Гуцулії. Крім вищезгаданих періодичних видань, В. Піпаш-Косівський друкувався в колективних збірках «Яворова сопілка» («Карпати», 1992).

1973 року у видавництві «Карпати» побачила світ збірка поезій ювіляра «Сінокіс». А в 1998 р., до його 75-ліття, у видавництві «Бібліотека «Карпатського Голосу» вийшла поетична збірка «Заспів з полонин». Це своєрідне «вибране» автора з того, що він написав упродовж років.

Із прозових творів документального жанру слід згадати написані у співавторстві й випущені у видавництві «Карпати» книги — «Імені комуніста Локоти» (1977 р.), у якій ідеться про розвиток Великобичківського лісохімкомбінату та «Борці-антифашисти» (1988 р.). Окрім цього, В. Піпаш-Косівський переклав із російської мови документальну повість Л. Пономарьова «Шорбани з Верховини».

Самий лише перелік видань свідчить про те, що в його особі закарпатські література, журналістика та усна народна творчість мають талановитого автора, пристрасного збирача й популяризатора. Він незмінний багаторічний керівник районного літературного об'єднання «Світанок» з півстолітнім стажем. Його стараннями 1993 р. був виданий альманах «Гуцуліє, рідна земле», до якого ввійшли твори літераторів Рахівщини 20-30-х рр. ХХ століття та членів літоб'єднання. В. Піпаш-Косівський упорядкував це видання й написав вступні статті до творів кожного автора.

Коли затріщав фундамент СРСР, передові люди метнулися відроджувати громадську організацію «Просвіта», яка відіграла особливу роль у духовному житті українського народу. У перших рядах тих, хто відроджував «Просвіту» в нашому краї, був Василь Піпаш-Косівський. Він очолив і донині очолює Рахівське районне об'єднання Всукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, домігся того, що Рахівщина має найбільше просвітянських осередків, які успішно працюють. Водночас є членом Народного Руху України з самих початків його зародження у 1989 р., головою міського осередку НРУ.

* * *

Книга, яка пропонується, складається із трьох частин. Величезне пізнавальне та наукове значення мають спогади (спомини) автора. Вони знайомлять із побутом, способом життя закарпатських гуцулів у 20-30 роки минулого століття, подіями часів Карпатської України. Мемуаристика Закарпаття зазначеного періоду складається в основному із

творів представників діаспори, отож вони є чи не першими, які написала людина, яка зазнала і радянського «щастя». Вони є і цікавим джерелом знайомства зі злигоднями закарпатців, насильно мобілізованих до гуртістської армії, і котрі не хотіли стріляти у своїх братів, прагнули утратись у полон та надалі воювали в складі Чехословацького корпусу.

Правдиво описаний достатньо драматичний післявоєнний період. Особливо це стосується сталінських часів, коли чимало краян зазнало репресій, переслідувань.

Величезним є творчий доробок В. Піпаша-Косівського за десятиліття журналістської творчості. В другому розділі книги публікуються окремі його статті, написані в різні роки. Особливо цінними є персоналії простих закарпатців, які брали участь у національно-визвольному русі.

Останню частину книги складає публікація оповідей за народними переказами із неопублікованого рукопису «Легенди Карпат», матеріали до якого автором збиралися впродовж десятиліть.

Микола ВЕГЕШ,

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник*

*Інституту Україністики ім. М.Мольнара
Ужгородського національного університету*